

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่อง การศึกษาการปฏิบัติงานของ คณะกรรมการพัฒนาเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดีเด่น ระดับเขต สังกัด กรมการพัฒนาชุมชน ผู้วิจัยเสนอเป็น 6 ตอน ดังนี้

1. แนวคิด และหลักการในการพัฒนาชุมชน
2. งานการพัฒนาชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก
3. การจัดการศึกษาปฐมวัยในรูปแบบศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ของกรมการพัฒนาชุมชน
4. บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
5. ระเบียบในการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และหลักการในการพิจารณา การประกวดศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดีเด่น ของกรมการพัฒนาชุมชน
6. การจัดการศึกษาปฐมวัยในรูปแบบศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของต่างประเทศ
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด และหลักการในการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ และมีผู้ให้ความสนใจกันมาก วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2531) ได้กล่าวถึงการพัฒนาชุมชนว่า มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเรื่อยมา ในอดีตหลาย ๆ หน่วยงาน หรือหลาย ๆ องค์กรมีคำเรียกเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนที่แตกต่างกัน เช่น องค์กรยูเนสโก เรียกว่า "การศึกษาขั้นพื้นฐาน" (Fundamental Education) องค์กรสหประชาชาติ และประเทศไทย เรียกว่า "การพัฒนาชุมชน" (Community Development) สำหรับปัจจุบันทุก ๆ หน่วยงาน และ องค์กรใช้คำเรียกที่ตรงกันว่า "การพัฒนาชุมชน" จะเห็นได้ว่า การพัฒนาชุมชน เป็นเรื่องที่องค์กร หน่วยงาน นักวิชาการ นักบริหาร และบุคคลในหลาย ๆ วงการมองเห็นความสำคัญ โดยมีผู้ให้คำนิยาม ของคำว่า การพัฒนาชุมชน ไว้ดังนี้

(Louis Miniclie, 1966 อ้างถึงใน ชาญศักดิ์ เฮงสมบูรณ์, 2533) ได้ให้คำนิยาม เกี่ยวกับ การพัฒนาชุมชนว่า เป็นขบวนการแห่งการดำเนินงานทางสังคม ซึ่งประชาชนในชุมชนนั้น ๆ ร่วมกันวางแผน และลงมือกระทำเอง โดยพิจารณาว่า กลุ่ม และบุคคลมีความต้องการ หรือขาดแคลน

อะไร และมีปัญหาอะไรซึ่งเป็นปัญหาร่วมกัน จากนั้นจัดทำแผนการของกลุ่ม และของบุคคลทางจัดความขาดแคลน และแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยใช้ทรัพยากรในชุมชนเองให้มากที่สุด แล้วเสริมด้วยบริการ และวัสดุจากองค์กรของรัฐบาลและเอกชนภายนอกชุมชนเท่าที่จำเป็น

นิรุติ ไชยกุล (2522) ให้คำนิยามของ การพัฒนาชุมชนว่า เป็นการพัฒนาความรู้ความสามารถของบุคคลในชุมชน เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการช่วยเหลือตนเอง และชุมชนให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยการร่วมมือกันระหว่างประชาชน กับรัฐบาล การพัฒนาชุมชน เป็นวิธีการที่นำเอาบริการของรัฐบาลผนวกเข้ากับความต้องการของประชาชน เพื่อยกระดับคุณภาพของชีวิตให้ดีขึ้น

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2515) ให้คำนิยามของ การพัฒนาชุมชนว่า เป็นขบวนการที่มุ่งส่งเสริมให้ความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชน และเป็นความคิดริเริ่มของประชาชนเอง

จากคำนิยามของ การพัฒนาชุมชน ช้างตัน ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2517) ได้สรุปเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนว่า การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการ (Process) วิธีการ (Method) การเปลี่ยนแปลง (Movement) และเป็นแผนงาน (Program) โดยกล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับรายละเอียดไว้ ดังนี้

1. การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการที่จะต้องทำต่อเนื่องอย่างมีระบบเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากระดับหนึ่ง ไปสู่อีกระดับหนึ่ง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงมีความจำเป็นที่จะต้องใช้ระยะเวลา และจำเป็นจะต้องอาศัยวิธีการในการเปลี่ยนแปลงที่ถูกต้อง

2. การพัฒนาชุมชนเป็นกรรมวิธีการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะหนึ่ง ไปสู่อีกระดับหนึ่ง โดยเฉพาะการเน้นการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติของคน เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ

3. การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการที่ใช้ความสามารถของประชาชน และความร่วมมือระหว่างประชาชนกับรัฐบาลในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น วิธีการดังกล่าวต้องเป็นที่ยอมรับ และสามารถนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่ชุมชนอย่างถาวร และมีประโยชน์ต่อชุมชน

4. การพัฒนาชุมชนเป็นแผนงาน หรือโครงการที่ได้จัดทำขึ้นตามหลักการพัฒนาชุมชน

เพื่อนำแผนงาน หรือโครงการ ไปปฏิบัติเพื่อเกิดการเปลี่ยนแปลง โดยคนในชุมชน ทั้งนี้ ฟิล์ม บุญรัตน์ (2517) ได้กล่าวถึงหลักการในการพัฒนาชุมชนให้ได้ผลดีที่สุด และมีแก่นที่สุด คือ การพัฒนาที่เกิดจากความสามารถของชุมชนผสมผสานกับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ หรือเอกชน โดยชุมชนจะต้องให้ความร่วมมือตั้งแต่การเข้าร่วมวางแผน โครงการ การเสียสละกำลังกาย วัตถุ กำลังเงิน หรือทรัพยากรใด ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน นอกจากนี้ชุมชนยังต้องมีศักยภาพพอที่จะสามารถช่วยเหลือตนเองในการดำเนินงาน รวมทั้งมีความคิดริเริ่มในการพัฒนา ซึ่งหลักการในการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุด คือ การพัฒนาต้องขึ้นอยู่กับความต้องการที่แท้จริงของชุมชน โดยการหลีกเลี่ยงการบีบบังคับให้ชุมชนยอมรับแผนงานจากภายนอก สำหรับยุทธศาสตร์ที่สำคัญของการพัฒนาชุมชน คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากเป็นกระบวนการพัฒนาตามแบบฉบับที่เรียกว่า ล่างชั้นบน ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นหัวใจที่สำคัญของการพัฒนาชุมชน และยุทธศาสตร์ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การจัดการศึกษาอย่างมีส่วนร่วมของประชาชน

จากแนวคิด และหลักการในการพัฒนาชุมชนต่าง ๆ ข้างต้น สมทรง เขมะวิชานุกต์ (2521) ได้สรุปถึงหลักการพัฒนาชุมชนเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ ดังนี้

1. ขบวนการพัฒนาให้ชุมชนเจริญขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง
2. วิธีการนำเอาทรัพยากร และคนในชุมชนมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนให้มากที่สุด
3. ขบวนการให้การศึกษากับประชาชน
4. แผนงานพัฒนาจะต้องสอดคล้องกับขีดความสามารถของประชาชน และแนวนโยบายของรัฐบาล
5. กรรมวิธีการเปลี่ยนแปลงที่ส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนรู้จักวิธีช่วยเหลือตนเอง
6. แผนงานพัฒนาที่อาศัยความร่วมมือระหว่างประชาชนกับประชาชน ประชาชนกับหน่วยงานของรัฐบาล และองค์กรอาสาสมัครเอกชน
7. โครงการพัฒนาชุมชนได้รับความช่วยเหลือทางวัสดุ อุปกรณ์ และช่วยเหลือทางวิชาการจากรัฐบาล และเอกชน
8. กรรมวิธีที่ส่งเสริมให้ประชาชนเกิดความคิดริเริ่มในการพัฒนาชุมชนของตน
9. ขบวนการพัฒนาที่ต้องพิจารณาถึงสังคม ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นหลัก
10. วิธีการพัฒนาโดยใช้หลักการ และแนวทางระบอบประชาธิปไตยเป็นพื้นฐานในการดำเนินงาน

สำหรับหลักการที่สำคัญที่ สมทรง เขมะวิชานุวัต (2521) ได้เสนอไว้เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน คือ ต้องพยายามใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุด ทรัพยากรในชุมชน คือ

ก. บุคลากร มนุษย์เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุด ดังนั้น ผู้นำท้องถิ่น ครู ผู้นำด้านอาชีพต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ตำบล หรือชุมชน จะต้องร่วมมือร่วมใจกันในการพัฒนา

ข. ทรัพยากรอื่น ๆ ได้แก่

1. องค์การที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่ บ้าน โรงเรียน วัด
2. วัตถุประสงค์ของที่มีอยู่ในชุมชนนั้น ๆ
3. สถาบันทางสังคม ได้แก่ สมาคมตำบล กรรมการหมู่บ้าน

นอกจากหลักการที่สำคัญข้างต้น เพื่อให้ทุกหน่วยงานสามารถพัฒนาชุมชนเป็นไปตามวัตถุประสงค์ และบังเกิดประโยชน์แก่ประชาชนในชนบทอย่างแท้จริง ไนรัทธ์ เตชะวันตร์ (2516) ได้กล่าวถึงโครงสร้างการพัฒนาชุมชนไว้ ดังนี้

ก. นโยบายการพัฒนาชนบท 4 ประการ

1. ชัดความขัดแย้งระหว่างประชาชนต่อประชาชน และประชาชนต่อรัฐ
2. ปรับปรุงส่งเสริมการครองชีพของประชาชนในชนบทให้ดีขึ้น
3. ส่งเสริมความสามารถของกลุ่มบุคคลให้สามารถทำงานร่วมกัน
4. ส่งเสริมประชาชนให้มีความพึงพอใจ มีความเชื่อมั่นในตนเอง และสามารถ

รับผิดชอบในการพัฒนาชุมชน

ข. วัตถุประสงค์ของการพัฒนาชุมชน

1. ดำเนินงานให้ประชาชนมีความคิดเห็นตรงกัน มีศรัทธาเชื่อมั่นอย่างเต็มใจ
2. กระตุ้นเตือนประชาชนให้มีความคิดริเริ่ม เกิดความต้องการในสิ่งที่จำเป็น

แก่การดำรงชีวิต และร่วมกันทำงานตามความสามารถของตนเอง

3. พัฒนาประชาชนให้มีความรู้ ความสามารถสูงขึ้นในการประกอบอาชีพ

4. พัฒนาประชาชนให้ทำงานเป็นกลุ่ม เพื่อให้เกิดพลังในการทำงาน และฝึกหัด

การดำเนินงานแบบประชาธิปไตย

ค. เป้าหมายการดำเนินงานพัฒนาชุมชน

1. เร่งการเพิ่มผลผลิต เพิ่มรายได้ และลดรายจ่ายของชุมชน
2. ปรับปรุงส่งเสริมสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ดีขึ้น
3. ปรับปรุงส่งเสริมอนามัย และสุขภาพ
4. ส่งเสริมการศึกษา และวัฒนธรรม ตลอดจนเรียนรู้ในสิ่งที่จำเป็น
5. พัฒนาประชาชนให้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และชุมชน

ง. จุดมุ่งหมายการดำเนินงานพัฒนาชุมชน

1. มุ่งการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชน
2. สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน
3. ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่ม
4. ส่งเสริมให้กลุ่มมีพลังความสามารถในการปฏิบัติงาน และครองตนตามระบอบ

ประชาธิปไตย

งานพัฒนาชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก

พัณณ์ บุญยรัตพันธุ์ (2517) ได้สรุปถึง การดำเนินงานของกรมการพัฒนาชุมชนซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับการพัฒนาเด็ก สตรี และเยาวชน และเห็นว่าเด็กวัย 3 - 6 ปี ในชนบท ไม่ได้ได้รับการเลี้ยงดูจากบิดา มารดาถูกต้องตามหลักอนามัย และมักจะถูกปล่อยทอดทิ้งให้อยู่กับญาติเมื่อบิดามารดาจะต้องไปประกอบอาชีพนอกบ้าน หรือถูกบิดา มารดานำไปปล่อยวิ่งเล่นในไร่ นา ในขณะที่บิดา มารดาออกไปทำไร่ ทำนา ถ้าปล่อยเด็กวัย 3 - 6 ปี ให้มีความเป็นอยู่ในสภาพดังกล่าว จะทำให้เด็กซึ่งจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในวันข้างหน้าได้มีการพัฒนาร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาให้เป็นไปตามวัย

ด้วยเหตุที่กรมการพัฒนาชุมชนมุ่งที่จะทำการพัฒนาคนทุกระดับ ทุกเพศ ทุกวัย ให้มีขีดความสามารถสูง มีทัศนคติถูกต้อง มีความเชื่อมั่นในตนเอง กรมการพัฒนาชุมชนเห็นว่าเด็กวัย 3 - 6 ปีมีความสำคัญ เพราะจะต้องเติบโตเป็นผู้ใหญ่ และมีส่วนร่วมรับผิดชอบชุมชนในวันข้างหน้า ดังนั้น กรมการพัฒนาชุมชนจึงพัฒนาเด็กพร้อมกับการพัฒนาด้านอื่น ๆ โดยมุ่งที่จะพัฒนาเด็กให้มีความรู้ขั้นพื้นฐาน และเป็นการปลูกฝังทัศนคติที่ต้องตั้งแต่วัยเริ่มแรก พร้อมทั้งปรับปรุงส่งเสริมด้านสุขภาพอนามัยให้มีสุขภาพที่แข็งแรง เพื่อที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติต่อไป

ด้วยเหตุผลดังกล่าว กรมการพัฒนาชุมชนจึงได้ร่วมกับองค์การยูนิเซฟดำเนินการทดลองโครงการพัฒนาเด็กเล็ก โดยรับเด็กในชนบทซึ่งมีอายุระหว่าง 3 - 6 ปี เข้ารับการเลี้ยงดูที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในหมู่บ้านชนบท เพื่อเป็นการทดลองซึ่งเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา ในจังหวัดนครปฐม สระบุรี นครราชสีมา โดยให้แต่ละศูนย์คัดเลือกสตรีซึ่งมีอายุตั้งแต่ 16 - 45 ปี ในหมู่บ้านนั้น เข้ารับการฝึกอบรมเพื่อทำหน้าที่ผู้ดูแลเด็ก โดยอยู่ในความดูแลของคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการพัฒนาตำบล ปรากฏว่าโครงการนี้เป็นที่สนใจของประชาชนอย่างกว้างขวาง กรมการพัฒนาชุมชนจึงได้ขยายเขตโครงการเพิ่มขึ้นอีกใน 4 จังหวัด คือ อุตรดิตถ์ ชัยภูมิ ประจวบคีรีขันธ์ สงขลา รวมการดำเนินงาน 7 จังหวัด

จากผลการทดลองดังกล่าว ปรากฏผลเป็นที่น่าพอใจ และได้รับความสนใจจากประชาชนในชนบทเป็นอย่างมาก จังหวัดต่าง ๆ ได้ส่งโครงการขอรับการสนับสนุนมากมายเนื่องจากประชาชนได้รับผลประโยชน์เป็นอย่างดี และได้เข้ามามีส่วนในการดำเนินงานของตนเองพร้อมทั้งผู้ปกครองที่ส่งเด็กเล็กเข้ามารับการอบรมเลี้ยงดูได้ผลิตเปลี่ยนเวรเข้ามาช่วยดูแลเด็กเป็นประจำ นอกจากนี้ยังปรากฏว่าเด็กที่ผ่านการเลี้ยงดูตามวิธีการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีความเจริญเติบโตทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ ส่วนบิดา มารดา และผู้ปกครองของเด็กก็มีโอกาสได้รับความรู้เกี่ยวกับวิธีการเลี้ยงดูตามวิทยาการแผนใหม่ และมองเห็นประโยชน์อย่างจริงจังจึงเกิดความเข้าใจที่ดี และมีการร่วมมือกันเพื่อสร้างสรรค์เด็กให้เป็นเยาวชนที่ดี ซึ่งจะส่งผลต่อเนื่อง ไปถึงครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติในอนาคตต่อไป ด้วยเหตุนี้ กรมการพัฒนาชุมชนจึงได้พิจารณาขยายเขตการปฏิบัติงานพัฒนาเด็กเล็กขึ้นในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ ซึ่งขั้นแรกได้กำหนดให้ดำเนินการในหมู่บ้านพัฒนา แล้วจึงขยายผลออกไปสู่หมู่บ้านข้างเคียงต่อไป จากวิวัฒนาการของการพัฒนาเด็กของกรมการพัฒนาชุมชนข้างต้น ทำให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นสถานอบรมเลี้ยงดูเด็กที่กระจายอยู่ตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย

กรมการพัฒนาชุมชนได้กำหนดแผนงานพัฒนาเด็กไว้ในแผนงาน 1 ใน 9 แผนงานพัฒนาชุมชนระดับตำบล ซึ่งจากรายงานผลการดำเนินงานพัฒนาชุมชนของกรมการพัฒนาชุมชน (2531) ในปี 2531 มีจำนวนศูนย์พัฒนาเด็กเล็กถึง 2,972 แห่ง จำนวนเด็ก 109,400 คน คณะกรรมการพัฒนาเด็ก 19,866 คน ผู้ดูแลเด็ก 5,141 คน มีอาคารถาวรที่สร้างโดยงบประมาณของทางราชการจำนวน 1,009 แห่ง และสร้างขึ้นโดยงบประมาณอื่น ๆ จำนวน 1,110 แห่ง

การจัดการศึกษาปฐมวัยในรูปแบบศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ของกรมการพัฒนาชุมชน

จากเอกสารของ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (2528) ได้ระบุถึงวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของกรมการพัฒนาชุมชน ดังนี้

1. เพื่อเสริมสร้างการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้เจริญเติบโตทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาอย่างถูกต้อง และมีความพร้อมในการเข้าเรียนในชั้นประถมศึกษาต่อไป
2. เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระเลี้ยงดูให้บิดา มารดา หรือผู้ปกครองได้ใช้เวลาในการประกอบอาชีพได้อย่างเต็มที่
3. เพื่อเสริมสร้างความสามัคคี กลมเกลียว และความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างสภาตำบล กับราษฎรในหมู่บ้าน
4. เพื่อส่งเสริมให้ผู้ปกครองมีความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กได้อย่างถูกต้อง
5. เพื่อช่วยสนับสนุนแผนอาหาร และโภชนาการแห่งชาติในส่วนที่เป็นเขตการพัฒนาชุมชน

นอกจากนี้ กรมการพัฒนาชุมชนได้กำหนดหลักในการดำเนินการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กไว้ดังนี้

1. ยึดความร่วมมือ และความสนใจของประชาชนในท้องถิ่น และให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานมากที่สุด
2. พ่อ แม่ และผู้ปกครองเด็กจะต้องจ่ายค่าเลี้ยงดูเด็กและอื่น ๆ ตามความจำเป็น
3. เน้นความพร้อมของเด็ก และการฝึกให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ โดยการสอนแบบเล่นปนเรียน เด็กสามารถช่วยเหลือตนเอง และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้
4. คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการพัฒนาเด็ก และคณะกรรมการพัฒนาตำบล รวมทั้งคณะกรรมการอื่น ๆ ช่วยเหลือ สนับสนุน และหาทางแก้ไขให้อยู่ในสถานที่เหมาะสมสำหรับเลี้ยงดูเด็ก และเผยแพร่กิจกรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างพ่อ แม่ ผู้ปกครอง และราษฎรทั่วไป
5. ให้ผู้ดูแลเด็กศูนย์ละ 2 คน ต่อจำนวนเด็ก 30 - 50 คน โดยมีคุณสมบัติเหมาะสม
6. ให้หน่วยงานราชการ หรือองค์กรเอกชนอื่น ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ
7. สมาชิกกลุ่มอาชีพต่าง ๆ และผู้ปกครองให้ความร่วมมือกับผู้ดูแลเด็ก โดยใช้เวลาว่างทำกิจกรรมให้กับศูนย์ เช่น ปลูกพืชผักสวนครัว ประกอบอาหารเสริม และกิจกรรมอื่น ๆ

นอกจากวัตถุประสงค์ และหลักในการดำเนินการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กข้างต้น กรมการพัฒนาชุมชน (2528) ได้กำหนดขั้นตอนในการดำเนินงานจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ดังนี้

1. สำรวจจำนวนเด็กอายุ 0 - 6 ปี เพื่อจะได้ทราบว่าในแต่ละปีจะมีเด็กอายุ 3 - 6 ปี เข้ารับการอบรมเลี้ยงดูในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กกี่คน
2. พัฒนาการ ประชุมชี้แจงการดำเนินงานตามโครงการพัฒนาเด็กให้เข้าใจในวัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน และให้ประชาชนเห็นประโยชน์ของการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
3. คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการสภาตำบล จังหวัด อำเภอ ร่วมกันคัดเลือกสถานที่จัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โดยให้จัดตั้งอยู่ในศูนย์กลางของหมู่บ้าน ใกล้สถานอนามัย หรือสถานที่อื่น ๆ ที่เหมาะสม และสะดวกในการรับเลี้ยงเด็ก
4. คัดเลือกคณะกรรมการพัฒนาเด็กจำนวน 5 คน เพื่อทำหน้าที่บริหารงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก คณะกรรมการพัฒนาเด็กให้อยู่ในตำแหน่งคราวละ 2 ปี ในกรณีที่ยังไม่ได้รับการอบรมก่อนประจำการตามโครงการของ กรมการพัฒนาชุมชนให้ทำการประชุมพิเศษคณะกรรมการพัฒนาเด็กให้มีความรู้ ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ที่รับผิดชอบหน้าที่จะบริหารงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และช่วยเหลือการปฏิบัติงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้
5. คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการพัฒนาเด็ก และผู้ดูแลเด็กร่วมกันคัดเลือกผู้ดูแลเด็กตามหลักเกณฑ์เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลเด็ก ในกรณีที่ยังไม่ได้รับการฝึกอบรมก่อนประจำการตามโครงการของกรมการพัฒนาชุมชน กรมการพัฒนาชุมชนให้ทำการประชุมพิเศษผู้ดูแลเด็กให้มีความรู้ความเข้าใจในการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนที่จะปฏิบัติงาน
6. คณะกรรมการพัฒนาเด็ก คณะกรรมการสภาตำบล และผู้ดูแลเด็กร่วมกันคัดเลือกเด็กอายุ 3 - 6 ปี มารับการเลี้ยงดูแบบเข้าไป เย็นกลับ
7. สนับสนุนให้บิดา มารดา หรือผู้ปกครองเด็กเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เช่น การเลี้ยงดูเด็ก การทำอาหารเสริม การตกแต่งทำความสะอาดศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก การจัดทำอุปกรณ์เครื่องเล่นสำหรับเด็ก

วัฒน์ บุณยรัตพันธุ์ (2517) ได้กล่าวถึงแนวการสร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และวิธีการดำเนินงานของกรมการพัฒนาชุมชนไว้ ดังนี้

กรรมการพัฒนาชุมชน มีนโยบายที่จะมอบความรับผิดชอบในการดำเนินงานตามโครงการพัฒนาเด็กเล็กให้แก่ชุมชน โดยอาศัยความร่วมมือของกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน กรรมการพัฒนาตำบลกับประชาชนในหมู่บ้านให้ช่วยกันดำเนินงานไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ โดยพัฒนากรเป็นบุคคลที่มีหน้าที่ในการชี้แจง ทำความเข้าใจกับประชาชนให้ตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนเอง พร้อมทั้งจะสละทรัพย์สิน วัสดุ แรงงาน และกำลังความคิด เพื่อทำการสร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขึ้นซึ่งควรเป็นแบบที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชน พร้อมทั้งพยายามจัดหาวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาทำการก่อสร้าง ไม่จำเป็นที่จะต้องสร้างให้ใหญ่โตหรูหราเกินไป สำหรับทางราชการจะให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนในส่วนที่จำเป็น และเกินกำลังความสามารถของประชาชน ซึ่งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กควรมีลักษณะ ดังนี้

1. เป็นอาคารที่สามารถรับเด็กได้ประมาณ 50 คน
2. เป็นอาคารชั้นเดียว มียกพื้นสำหรับเป็นที่นอนของเด็ก มีห้องน้ำ ห้องส้วมสำหรับเด็ก รวมทั้งมีห้องครัว และห้องเก็บของด้วย

สำหรับวิธีการในการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กรรมการพัฒนาชุมชนมีนโยบายที่จะให้ประชาชนเป็นผู้รับผิดชอบด้วยตนเอง และมุ่งที่จะให้ผู้ปกครองเด็กมีทรรศนะในการอบรมเลี้ยงดูเด็กอย่างถูกต้อง และพยายามที่จะหาทางปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ตลอดจนเป็นการพัฒนาร่างกาย และจิตใจของเด็กให้เติบโตตามวัย และมีพัฒนาการทางด้านสติปัญญาทันต่อเหตุการณ์ กรรมการพัฒนาชุมชนจึงกำหนดแนวทางในการดำเนินการไว้ ดังนี้

1. ให้คณะกรรมการพัฒนาเด็กกำหนดอัตราค่าอาหารเด็ก และค่าตอบแทนผู้ดูแลเด็กที่ผู้ปกครองจะต้องจ่ายให้กับทางศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โดยพิจารณาถึงความสามารถ และสภาพทางเศรษฐกิจของผู้ปกครองเด็กแต่ละครอบครัว
2. ให้ผู้ดูแลเด็กเป็นผู้เก็บเงินค่าอาหารเด็ก และค่าตอบแทนผู้ดูแลเด็กจากผู้ปกครองเด็ก ซึ่งควรทำใบสำคัญการรับเงินด้วย แล้วจะต้องจัดทำบัญชีรายรับ รายจ่ายไว้เป็นหลักฐานให้ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน พร้อมทั้งจะให้คณะกรรมการพัฒนาเด็กตรวจสอบได้เสมอ
3. สำหรับเครื่องแบบของเด็กที่เข้ามารับการเลี้ยงดู ไม่ควรกำหนดแบบเป็นการตายตัว ควรให้มีลักษณะ เป็นไปตามสภาพทาง เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนให้มากที่สุด
4. ในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก นอกเหนือจากผู้ดูแลเด็กที่มีหน้าที่อบรมเลี้ยงดูเด็กแล้ว จำเป็นต้องมีผู้ปกครองอาสาสมัคร เข้าร่วมในการเลี้ยงดู เอาใจใส่เด็กวันละ 1 - 2 คน ทั้งนี้ เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีให้กับผู้ปกครองเด็ก ตลอดจนเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีระหว่างผู้ปกครองเด็กด้วยกันด้วย

5. หน่วยงานควรจะได้ทาทางสนับสนุนให้คณะกรรมการพัฒนาเด็ก และผู้ดูแลเด็กจัดให้มีกิจกรรมพิเศษขึ้นในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เช่น นิธิไหว้ครู งานวันเด็ก การจัดการประกวดสุขภาพ โดยเชิญผู้ปกครองเด็กมาร่วมด้วยทุกครั้ง ทั้งนี้เพื่อการจูงใจผู้ปกครองให้เข้าร่วมกิจกรรมด้วยความสมัครใจ

6. ให้ผู้ดูแลเด็ก เอาใจใส่ในการเลี้ยงดูเด็กทั้งทางด้านสุขภาพอนามัย ทางจิตใจและสมอง ทั้งนี้ เพื่อให้เด็กมีความเจริญเติบโตเหมาะสมตามอายุ

7. ผู้ดูแลเด็กจะต้องทำหน้าที่ประกอบอาหารกลางวัน และอาหารว่างที่มีคุณภาพโภชนาการ และมีปริมาณเพียงพอ โดยใช้เงินค่าอาหารไปดำเนินการ ยกเว้นกรณีที่ผู้ปกครองจัดหาอาหารมาเอง ก็จะต้องคอยให้คำแนะนำชี้แจงเกี่ยวกับการประกอบอาหารที่มีคุณภาพด้วย

8. การให้เด็กไปเข้ารับการเลี้ยงดูในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กไม่ควรกำหนดเวลาไป กลับ เพราะศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นศูนย์อบรมเลี้ยงดูเด็กที่มีสภาพแตกต่างจากโรงเรียนอนุบาล เด็กจะมาตอนไหน หรือกลับตอนไหนขึ้นอยู่กับผู้ปกครอง

สำหรับการนิยามคัดเลือกเด็กเข้ารับการเลี้ยงดูให้คณะกรรมการพัฒนาเด็ก ผู้ดูแลเด็ก และกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน นิยามจัดหา และคัดเลือกเด็กอายุ 3 - 6 ปี ไปเข้ารับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้าไป เข็นกลับ โดยยึดหลักเกณฑ์ดังนี้

1. เด็กที่เข้ารับการอบรมเลี้ยงดูจะต้องมีความพร้อม 3 ประการ คือ พร้อมทางร่างกาย ทางจิตใจ และทางกิจกรรม เพื่อไม่ให้เป็นการระแกว่าผู้ดูแลเด็กมากเกินไป

2. เด็กต้องมีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้านที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตั้งอยู่ หรืออยู่ในบริเวณใกล้เคียง เด็กสามารถเดินมาเอง หรือผู้ปกครองมาส่งได้สะดวก

3. ผู้ปกครองของเด็กสมัครใจที่จะนำเด็กมาเข้ารับการอบรมเลี้ยงดู

4. ผู้ปกครองของเด็ก อยู่ในฐานะที่สามารถจะเข้าไปช่วยปฏิบัติการดูแลบุตรหลานภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้บ้างเป็นครั้งคราว

สำหรับลักษณะการจัดศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยทั่วไป จากเอกสารของมหาวิทยาลัยโซทัยธรรมาธิราช (2529) ได้กล่าวถึงลักษณะการจัดศูนย์พัฒนาเด็กเล็กไว้ ดังนี้

ก. ขนาดของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เด็กอายุระหว่าง 3 - 6 ปี เป็นระยะที่จะต้องดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด ผู้ปฏิบัติงาน 1 คน จะรับผิดชอบดูแลเด็กประมาณ 20 คน เป็นอย่างมาก ซึ่งจำนวนเด็กในศูนย์มีความสำคัญต่อการบริหารงานภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอาจแบ่งได้ตามขนาด ดังนี้

1. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขนาดเล็ก มีเด็กประมาณ 40 คน
2. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขนาดกลาง มีเด็กประมาณ 60 คน
3. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขนาดใหญ่ มีเด็กประมาณ 80 คน

ข. สถานที่ และอาคาร ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กควรตั้งอยู่ใกล้ชุมชน ใกล้โรงเรียน ใกล้สถานอนามัย หรือใกล้วัด เพื่อที่เด็กจะได้สะดวกในการเดินทางไปศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก บริเวณของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กควรมีสถานที่เด็กสามารถวิ่งเล่นได้ มีต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงา ขนาดของบริเวณขึ้นอยู่กับขนาดของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กควรมีพื้นที่อย่างน้อยประมาณ 100 ตารางวา และควรมีรั้วรอบขอบชิดจัดตกแต่งให้ร่มรื่นสวยงาม

1. อาคาร ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กควรเป็นอาคารชั้นเดียว มีขนาดเล็กใหญ่ตามจำนวนเด็กอาจจะสร้างติดพื้นดิน หรือถ้าสร้างสูงกว่าพื้นดินควรมีบันได บันไดขั้นหนึ่งสูงประมาณ 15 ซม. และควรมีระเบียงยาวตลอดอาคาร ซึ่งเด็กสามารถใช้เป็นที่เล่นในร่ม หรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้

ค. ห้อง ภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีห้องปฏิบัติการ คือ

1. ห้องเด็ก เป็นห้องโล่งกว้างสามารถบรรจุเด็กได้ทั้งหมด พื้นห้องเป็นไม้กระเบื้องยาง หรือซีเมนต์ ตามปกติเด็กจะทำกิจกรรมต่าง ๆ ในห้องตั้งแต่กิน เล่น และนอน แต่ถ้าพื้นเป็นซีเมนต์ไม่เหมาะสำหรับเด็กนอนควรวางที่นอนหนึ่งเป็นไม้สูงประมาณ 1 ฟุต สำหรับใช้เป็นที่นอน หรือจัดกิจกรรมศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบางแห่งอาจใช้อาคารเดิมซึ่งเป็นเพิงบ้าน หรือสำนักงาน การจัดเด็กเพื่ออยู่ในห้องควรมีจำนวนให้เหมาะกับเนื้อที่ห้อง สิ่งสำคัญคือ การจัดห้องให้เด็กอยู่อย่างสบายไม่อึด การที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมักสร้างห้องเด็กเป็นห้องโล่งก็เพื่อที่จะให้ผู้ปฏิบัติงานในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสามารถมองเห็นเด็กทำกิจกรรมได้ตลอด

2. ห้องทำงาน เป็นห้องไม้ใหญ่ๆ ใช้เป็นที่ทำงานของผู้ปฏิบัติงานในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ใช้สำหรับปรึกษาหารือกันในเรื่องการทำงาน และเป็นที่พักผ่อน หรือผู้ปกครองที่มาติดต่อด้วย บางส่วนของห้องจัดเป็นมุมพยาบาลเล็ก ๆ สำหรับเด็กไม่ค่อยสบายได้นอนพักผ่อนต่างหาก แต่ถ้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีเด็กมากควรจัดห้องพยาบาลใกล้กับห้องทำงาน เพื่อผู้ปฏิบัติงานจะได้ดูแลได้สะดวก

3. ห้องน้ำ หรือที่อาบน้ำ จัดให้เหมาะเพียงพอกับจำนวนเด็ก และรักษาความสะอาดให้ถูกสุขลักษณะ พื้นห้องไม้สีนํ้า ที่ซึ่งน้ำสูงประมาณ 50 เซนติเมตร

4. ห้องส้วม ที่นั่งควรเลือกพอเหมาะกับเด็ก อัตราส่วน 20 คน ต่อ 1 ที่ ใกล้เคียง ๆ ห้องส้วม มีที่ล้างมือ พื้นห้องขัดสะอาด และไม่มีกลิ่น ห้องส้วมควรอยู่ในอาคาร ถ้าอยู่นอกอาคารควรมีทางเดินที่มีหลังคา

5. ห้องน้สตุ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจำเป็นต้องมีห้องน้สตุสำหรับเก็บสิ่งของเครื่องใช้ ตลอดจนอุปกรณ์ต่าง ๆ ของเด็ก ห้องน้สตุถ้าทำขึ้นรอบห้องจะสะดวกในการเก็บ และสะดวกในการหยิบสิ่งของเครื่องใช้

6. ห้องครัว เป็นที่สำหรับประกอบอาหารสำหรับเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก แม้ว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบางแห่งไม่ทำอาหารกลางวันให้เด็ก แต่ก็ใช้เป็นห้องเตรียมอาหารว่าง และเครื่องต้มให้เด็ก และใช้เก็บอาหารที่เด็กนำมาจากบ้าน เก็บสิ่งของเครื่องใช้ในการรับประทานอาหาร ภายในห้องครัวมีเครื่องครัวและที่ล้างชาม หน้าห้องครัวควรมีที่สำหรับจ่ายอาหารเด็ก

ง. คุรุภัณฑ์ เครื่องใช้ เครื่องเล่นในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ประกอบด้วย

1. โต๊ะสำหรับเด็ก สูงจากพื้นถึงขอบโต๊ะ 40 - 50 เซนติเมตร ควรเป็น โต๊ะที่นั่งได้ 4 - 6 คน ใช้ทำกิจกรรม และรับประทานอาหารได้
2. เก้าอี้สำหรับเด็ก เก้าอี้เตี้ยของเด็กยกเอง ได้สูง 25 - 30 เซนติเมตร
3. กระจาดไม้ประกอบแผ่นไม้ยัดติดฝาแข็ง สูงจากพื้นถึงขอบกระจาดช่วงล่าง 60 เซนติเมตร
4. ตู้ และชั้น สำหรับเก็บอุปกรณ์ และเครื่องใช้ประจำตัวเด็ก ควรมีส่วนสูง และความลึกพอเหมาะที่เด็กจะใช้ได้สะดวก
5. ตู้ และชั้น ใส่ออกสาว และอุปกรณ์ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
6. โต๊ะ เก้าอี้ สำหรับผู้ปฏิบัติงาน
7. ถังผง ควรจัดให้มีทั้งในห้องเรียน และนอกห้องเรียน

8. เครื่องใช้สำหรับอุปโภคบริโภค ประกอบด้วย เติงพยาบาล 1 เติง พร้อมเครื่องนอน ยาสามัญประจำบ้าน เครื่องเวชภัณฑ์ ได้แก่ ปากคีบ กรรไกร กระเป๋าน้ำร้อน ซามรูปโต เครื่องชั่งน้ำหนัก สายวัดรอบเอว กระโถน และตู้สำหรับเก็บยาและเวชภัณฑ์

9. เครื่องนอน ประกอบด้วย เสื่อ หมอนแบน และผ้ารองศรีษะ

10. เครื่องรับประทาน ประกอบด้วย ถาดหลุม ถ้วยน้ำ ช้อนส้อม ผ้าเช็ดมือ หรือกระดาษห่อ เทียนหรือกาไฟ

11. เครื่องครัว ประกอบด้วย จาน ชาม ถาด หม้อ กระทะ เต่า เขียง มีด ครก ถังน้ำ ทัพพี

12. เครื่องเล่น ประกอบด้วย ตุ๊กตาค่าง ๆ รถลาก แท่งไม้รูปทรง และขนาดต่าง ๆ ลูกบอล ห่วงยาง ภาชนะต้อ หนังสือภาพ หุ่นจำลอง เครื่องเคาะจังหวะ

13. วัสดุ ประกอบด้วย กระดาษ กระดาษแข็ง กระดาษสี ดินสอ ดินสอสี ดินสอเทียน สีฝุ่น พู่กัน ดินเหนียว ดินน้ำมัน แป้งมัน แป้งเปียก กาว กรรไกร

14. เครื่องเล่นสนาม ประกอบด้วย ซิงช้า ม้าโยก โดรงไม้ บ่อทราย อ่างน้ำ ราวโชน ราวไต่

นอกจากนี้ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กควรมีสิ่งจำเป็นเหล่านี้ด้วย คือ ธงชาติ พระพุทธรูป และพระบรมฉายาลักษณ์

จ. บุคลากร ผู้ปฏิบัติงานภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เรียกว่า พี่เลี้ยงเด็ก หรือผู้ดูแลเด็ก คัดเลือกจากผู้จบการศึกษาขั้นต่ำ และอายุไม่ต่ำกว่า 16 ปี เป็นผู้ที่มีความกรุณา เมตตา รักเด็ก ใจเย็น สุภาพ เรียบร้อย รักความสะอาด และผ่านหลักสูตรการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

ฉ. แนวการอบรมเลี้ยงดู มุ่งจัดกิจกรรม และประสบการณ์ให้เด็กได้พัฒนาทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

1. แนวทางการกำหนดตารางประจำวันสำหรับเด็ก ตารางกิจกรรมประจำวัน และตารางการจัดประสบการณ์ให้กับเด็ก โดยให้เด็กได้พัฒนาทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ควรกำหนด ดังนี้

ก่อน 9.00 น.	เด็กเล่นอย่างอิสระ
9.00-9.15 น.	เข้าแถว เคารพธงชาติ ตรวจร่างกาย
9.15-10.00 น.	กิจกรรมสำหรับเด็ก
10.00-10.15 น.	ไปห้องน้ำ สวมหมวก หรือรับประทานของว่าง
10.15-10.45 น.	เล่นกลางแจ้ง ทำสวนครัว
10.45-11.30 น.	กิจกรรมสำหรับเด็ก
11.30-12.00 น.	รับประทานอาหาร ไปห้องน้ำ
12.00-14.00 น.	นอนพักกลางวัน
14.00-14.30 น.	ต้นนอน เก็บเครื่องนอน ฉีกผ้า อาบน้ำ แต่งตัว
14.30-14.45 น.	อาหารว่าง
14.45-15.00 น.	สนทนา นัดหมายก่อนกลับบ้าน

2. แนวการจัดกิจกรรมให้กับเด็ก กิจกรรมสำหรับเด็กควรจัดให้มีการเล่น และการปฏิบัติจริง โดยใช้อุปกรณ์ของจริง และของจำลอง หัดให้เด็กได้ช่วยตนเอง เรียนภาษาโดยการพูด และสนทนา ฝึกนิทาน เล่าเรื่อง กิจกรรมครั้งหนึ่ง ๆ ไม่เกิน 20 นาที กิจกรรมสำหรับเด็กนั้นต้องจัดสลับกัน ถ้าระยะหนึ่งเคลื่อนไหว ระยะต่อไปต้องอยู่เฉยหรือเคลื่อนไหวแต่เพียง เพื่อเด็กจะได้ไม่เหนื่อยมาก

3. แนวการประเมินผลเพื่อปรับปรุง ผู้ปฏิบัติงานในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต้องดูแล และวัดผลความเจริญเติบโตของเด็กเป็นรายบุคคล และเป็นรายหมู่ เพื่อปรับปรุงวิธีการอบรมเลี้ยงดู และส่งเสริมพัฒนาการของเด็กด้วยการสังเกต พิจารณา สนทนา ให้ทำกิจกรรมแล้วจดบันทึกรวบรวมไว้

4. แนวการร่วมมือกับผู้ปกครอง ความร่วมมือกับผู้ปกครองมีส่วนช่วยในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ผู้ปฏิบัติงานในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจำเป็นต้องติดต่อกับผู้ปกครองอยู่เสมอ เพื่อทราบพฤติกรรมต่าง ๆ ของเด็กระหว่างที่อยู่ศูนย์พัฒนาเด็ก และอยู่ที่บ้าน

บุคคลที่เกี่ยวข้องต่อการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

กลุ่มบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องต่อการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ได้แก่ ผู้ดูแลเด็ก คณะกรรมการพัฒนาเด็ก พัฒนาการ และผู้ปกครองเด็ก ซึ่งศึกษา ขัมมณี และคณะ (2535) ได้เน้นถึงความสำคัญของกลุ่มบุคคลดังกล่าวไว้ ดังนี้

ก. ผู้ดูแลเด็ก ผู้ดูแลเด็กเป็นบุคคลหลักในการจัดการศึกษาปฐมวัยให้แก่เด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของเด็กทั้งทางตรง และทางอ้อม โดยเป็นผู้จัดประสบการณ์ และสถานแวดล้อมต่าง ๆ ให้กับเด็ก ตลอดจนเป็นต้นแบบที่เด็กจะได้เห็น ได้สังเกต และได้เลียนแบบ อย่างไรก็ตามผู้ดูแลเด็กส่วนใหญ่จะเป็นคนในชุมชน และมักจะมีการศึกษาไม่สูงนัก ทั้งนี้ คุณสมบัติของผู้ดูแลเด็กควรมี ดังนี้

1. มีความรัก เอาใจใส่ และเมตตาเด็กปฐมวัยที่เข้าเรียนในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอย่างเท่าเทียมกัน
2. มีเจตคติที่ดีต่อการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
3. มีความรู้ ความสามารถอ่านออก เขียนได้
4. มีความรู้ความเข้าใจสามารถใช้แผนการจัดประสบการณ์ได้อย่างถูกต้อง
5. มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลต่าง ๆ สามารถประสานความร่วมมือจากผู้ปกครองเด็ก คณะกรรมการพัฒนาเด็ก และบุคคลอื่น ๆ ในชุมชน

1. บทบาทหน้าที่ของผู้ดูแลเด็ก มีดังนี้

ก) จัดประสบการณ์ประจำวัน ผู้ดูแลเด็กมีหน้าที่จะต้องจัดประสบการณ์ประจำวันให้กับเด็ก เพื่อให้เด็กได้รับการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

ข) สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเด็ก โดยผู้ดูแลเด็กควรให้ความสำคัญแก่เด็กทุกคนเท่าเทียมกัน นอกจากนี้จะต้องปฏิบัติต่อเด็กด้วยความอ่อนโยน และรักใคร่

ค) จัดสถานแวดล้อมทางกายภาพ โดยจัดอาคาร สถานที่ และเครื่องมือเครื่องใช้ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตลอดจนเครื่องเล่นสนามบริเวณภายในอาคาร และภายนอกอาคาร ให้เอื้อต่อพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กอย่างครบถ้วน

ง) จัดทำ และใช้สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ ซึ่งสื่อ วัสดุ อุปกรณ์เป็นเครื่องมือที่จะทำให้เด็กปฐมวัยเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ

จ) ประเมินพัฒนาการเด็ก ผู้ดูแลเด็กมีหน้าที่ประเมินพัฒนาการเด็ก เพื่อติดตามความเจริญเติบโต และความก้าวหน้าของพัฒนาการของเด็กแต่ละคน และช่วยสะกิดกระตุ้นการพัฒนาของเด็ก

ฉ) ประสานงานกับบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้ดูแลเด็กมีหน้าที่จะต้องประสานงานขอความร่วมมือ ประชาสัมพันธ์ ตลอดจนเป็นกลางในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างทุก ๆ ฝ่าย ดังนี้

1) ประสานงานกับผู้ปกครอง มีแนวทางในการปฏิบัติ คือ

(ก) มีการดำเนินงานที่ยึดหยุ่นตามความต้องการของผู้ปกครอง โดยการรับเด็กตลอดปี และรับเด็กแบบกะอายุ

(ข) สนองความต้องการต่าง ๆ ของผู้ปกครองเด็กที่ไม่ขัดแย้งกับวัตถุประสงค์ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

(ค) ให้ความรู้แก่ผู้ปกครองเด็กในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

(ง) เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ให้ข้อเสนอแนะ และสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

2) ประสานงานกับคณะกรรมการพัฒนาเด็ก เช่น

(ก) จัดประชุม หรือเชิญชวนให้เข้าร่วมกิจกรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในการจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ได้ดียิ่งขึ้น

(ข) ให้ความรู้แก่คณะกรรมการพัฒนาเด็กผ่านทางป้ายประกาศของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

(ค) ร่วมกับคณะกรรมการพัฒนาเด็กจัดกิจกรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ในโอกาสสำคัญ ๆ

(ง) รายงานให้คณะกรรมการพัฒนาเด็กทราบถึงผลการดำเนินงาน ปัญหา และความต้องการ

(จ) เชิญประชุมเพื่อสรุปผลการดำเนินงานประจำปีการศึกษา

นอกจากนี้ กรมการพัฒนารัฐบาล (2528) ได้กำหนดคุณสมบัติ และบุคลิกลักษณะของ ผู้ดูแลเด็กไว้ ดังนี้

ผู้ดูแลเด็ก คือ ผู้ที่มีหน้าที่อบรมเลี้ยงดูเด็กภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ให้มีความประพฤติ และลักษณะนิสัยที่ดีงาม ผู้ดูแลเด็กเป็นผู้ที่ต้องอยู่ใกล้ชิดกับเด็กรองจากพ่อแม่ ผู้ปกครอง ดังนั้น จึงต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติ และบุคลิกลักษณะที่เป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็ก คือ

1. สุขภาพแข็งแรง ทั้งกาย ใจ มารยาท ตลอดจนวาจา ท่าทางที่แสดงออก
2. วาจาแจ่มใส
3. ซื่อสัตย์ สุจริต และรักความจริง
4. เชื่อมมั่นในตนเอง สามารถตัดสินใจได้อย่างฉับพลัน และเป็นผู้นำ
5. ไม่เห็นแก่ตัว
6. กระตือรือร้น รักความก้าวหน้า มีความสามารถควรแก่การสนับสนุน
7. กล้าเผชิญกับปัญหา และความยากลำบาก มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย
8. มีความยุติธรรม
9. สงบเสงี่ยม รู้จักบังคับใจตนเอง

นอกจากการกำหนดคุณสมบัติ และบุคลิกลักษณะของผู้ดูแลเด็กไว้ข้างต้น กรมการพัฒนารัฐบาล (2528) ได้กำหนดหน้าที่ที่เด็กภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของผู้ดูแลเด็กว่าควรมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

1. รับเด็กจากผู้ปกครองเด็กทุกเช้า
2. ทำความสะอาดศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ห้องเรียน ที่นอน ครัว บริเวณศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เติมน้ำดื่ม น้ำใช้
3. ผลิตอุปกรณ์การสอน
4. ให้เด็กเข้าแถวเคารพธงชาติ
5. อบรมเลี้ยงดูเด็กตามตารางที่กำหนดไว้
6. ทำตารางการปฏิบัติงานประจำวันของผู้ดูแลเด็กไว้ที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
7. จัดทำบัญชีเรียกชื่อเด็ก
8. จัดทำสมุดบันทึกการสอน สมุดบันทึกประจำวัน สมุดเยี่ยม สมุดบันทึกประจำตัวเด็ก สมุดบันทึกการประชุม
9. จัดทำทะเบียนประวัติ และสถิติเด็กที่มารับการเลี้ยงดูที่ศูนย์นอกเหนือจากสมุดบันทึก

ประจำตัวเด็ก เพื่อที่จะได้ทราบว่าศูนย์มีเด็กผ่านการเลี้ยงดูไปแล้วกี่คน นับตั้งแต่เริ่มดำเนินการมา และทราบว่าเมื่อเด็กออกจากศูนย์ไปแล้วไม่ทำอะไร ที่ไหน

10. จัดบริเวณศูนย์ ปลูกพืชผักสวนครัว และไม้ประดับ
11. ดูแลเรื่องอาหารกลางวันของเด็กนำมารับประทาน
12. ติดต่ออนามัยให้มีการตรวจสุขภาพเด็ก เดือนละ 1 ครั้ง

ข. คณะกรรมการพัฒนาเด็ก เป็นกลุ่มบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้กิจการของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กใดมีผู้ดูแลเด็กที่รัก และเอาใจใส่เด็ก แต่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากคณะกรรมการพัฒนาเด็ก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กนั้นก็อาจจะดำเนินงานไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ สำหรับการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีคณะกรรมการพัฒนาเด็ก ซึ่งได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้รับผิดชอบการดำเนินงานตามแผนพัฒนาเด็ก ประกอบด้วย กำนัน หรือผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นที่ตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง กับบุคคลอื่นซึ่งเป็นผู้อุปถัมภ์ หรือผู้ปกครองเด็กเป็นกรรมการพัฒนาเด็กศูนย์ละ 5 คน และคัดเลือกกันเป็นประธาน รองประธาน เลขานุการ เหรัญญิก ปฏิคม ตามความเหมาะสม โดยมีหลักการเป็นที่ปรึกษา การคัดเลือกจะเลือกบุคคลที่มีความตั้งใจในการทำงาน มีความรับผิดชอบ มีความคิดริเริ่ม และมีความเข้าใจในวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงานตามแผนพัฒนาเด็กเป็นอย่างดี อยู่ในตำแหน่งคราวละ 2 ปี

จากเอกสารของ กรมการนิเทศาชุมชน (2528) ได้กำหนดว่า คณะกรรมการพัฒนาเด็กควรมีคุณสมบัติทั้งประสงค์ และมีหน้าที่ทั้งปฏิบัติ ดังนี้

1. คุณสมบัติทั้งประสงค์ของคณะกรรมการพัฒนาเด็ก

- ก) เห็นความสำคัญของเด็ก และการจัดการปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
- ข) ให้ความร่วมมือที่จะดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์พัฒนา

เด็กเล็ก

2. หน้าที่ของคณะกรรมการพัฒนาเด็ก

- ก) ควบคุมการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
- ข) ควบคุมการเงิน โดยมีหลักฐานทั้งการรับ การจ่าย
- ค) ชี้แจงประชาชนให้เข้าใจ และให้ความร่วมมือสนับสนุนในการดำเนินงาน

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้ก้าวหน้า

ง) นิยามคัดเลือกสถานที่ตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก รวมทั้งผู้ดูแลเด็ก และเด็กที่จะเข้ามารับการอบรมที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

จ) ควบคุมการปฏิบัติงานของผู้ดูแลเด็ก

ฉ) ให้คำแนะนำ และช่วยแก้ปัญหาที่เกิดจากการปฏิบัติงานแก่ผู้ดูแลเด็ก

ช) ดูแลรักษา และซ่อมแซมศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้อยู่ในสภาพดี และพร้อมที่จะให้บริการแก่ประชาชน

ข) นิยามแก้ไข้ปัญหาข้อขัดแย้ง และอุปสรรคในการดำเนินงานตามแผนพัฒนาเด็กร่วมกับ คณะกรรมการพัฒนาเด็ก และคณะกรรมการสภาตำบล

ฅ) ติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่อนามัยประจำหมู่บ้าน ตำบล เพื่อขอความช่วยเหลือในการตรวจสอบสุขภาพ และบำบัดโรคเป็นครั้งคราว และติดต่อกับเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ เพื่อขอความช่วยเหลือสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ทั้งนี้ เสน่ห์ วัฒนาธร (2529) กล่าวถึงคณะกรรมการพัฒนาเด็กไว้เช่นกัน โดยสรุปเกี่ยวกับคณะกรรมการพัฒนาเด็กไว้ ดังนี้

1. ประชาชนในหมู่บ้านนั้นเป็นผู้คัดเลือกคณะกรรมการพัฒนาเด็กจำนวน 5 คน เพื่อทำหน้าที่บริหารงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

2. คณะกรรมการพัฒนาเด็กจะเข้ารับการอบรม ให้ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบในการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตลอดทั้งการวางแผนแก้ไข้ข้อขัดข้องในการดำเนินงาน โดยให้จังหวัดดำเนินการประชุมใช้ระยะเวลา 1 - 3 วัน

ค. นัฒนากร เป็นผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ในการนิเทศ ให้คำปรึกษาแนะนำแก่ผู้ดูแลเด็ก และคณะกรรมการพัฒนาเด็กในการจัดประสบการณ์ให้กับเด็กภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตลอดจนการแก้ไข้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งทิสนา แชนมณี (2535) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติ และบทบาทหน้าที่ของพัฒนากรไว้ ดังนี้

1. คุณสมบัติที่พึงประสงค์ของพัฒนากร คือ

ก) มีความรู้ ความเข้าใจในการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ข) มีความสามารถในการนิเทศ

2. หน้าที่ของนัฒนากร มีดังนี้

- ก) นิเทศผู้ดูแลเด็กในการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
- ข) ให้คำปรึกษาแนะนำแก่ผู้ดูแลเด็ก คณะกรรมการพัฒนาเด็ก ผู้ปกครอง เกี่ยวกับการพัฒนาเด็ก การดำเนินการเรียนการสอน ตลอดจนการประสานงานขอความร่วมมือต่าง ๆ
- ค) สนับสนุน ส่งเสริมการจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก การประสานงานระหว่างฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินงานภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นไปอย่างถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ

กรมการนัฒนาชุมชน (2528) ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของนัฒนากรไว้เช่นกัน สรุปได้ ดังนี้

1. ประชาสัมพันธ์งานพัฒนาเด็กทั้งใน และนอกศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแก่กรรมการหมู่บ้าน กรรมการสภาตำบล ประชาชนในหมู่บ้าน เพื่อเผยแพร่ความคิดให้ราษฎรยอมรับ และเข้าใจในกิจกรรม
2. ประชุมชี้แจงโครงการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก การใช้สื่อ และของเล่นกับเด็กใน ตำบล หมู่บ้าน แก่กรรมการพัฒนาเด็ก กรรมการสภาตำบล และราษฎรทั่วไปให้เข้าใจในแนวทาง และวัตถุประสงค์ของการพัฒนาเด็กอย่างชัดเจน และมองเห็นถึงประโยชน์ของการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก การใช้สื่อพัฒนาเด็ก การเล่นกับเด็ก และการจัดกิจกรรมการนัฒนาเด็กในตำบล หมู่บ้าน
3. ร่วมดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อให้มีการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
4. สนับสนุนให้คณะกรรมการพัฒนาเด็ก และผู้ปกครองเด็กเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะกรรมการพัฒนาเด็กให้เป็นผู้รับผิดชอบการบริหารงานอย่างเต็มที่
5. ติดตามผลการดำเนินงานให้คำแนะนำแก่คณะกรรมการพัฒนาเด็ก กรรมการหมู่บ้าน และผู้ดูแลเด็ก ตลอดจนติดตามการปฏิบัติงานของผู้ดูแลเด็กอย่างใกล้ชิด เพื่อให้ผู้ดูแลเด็กนำความรู้ไปใช้ได้อย่างถูกต้อง และช่วยกันแก้ไขปัญหา อุปสรรคในการปฏิบัติงาน
6. ติดตามประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชน โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ 4 กระทรวงหลัก เพื่อขอรับความช่วยเหลือในการดำเนินงาน และขอรับการสนับสนุน

นัฒนากรนอกจากจะมีงานที่จะต้องรับผิดชอบในการให้คำแนะนำ ปรึกษาเกี่ยวกับการดำเนินงานภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแล้ว นัฒนากรยังมีงานในความรับผิดชอบอีกหลายงาน ซึ่งภาวดี ศรีสุขวัฒนานันท์ (2533) ได้กล่าวถึงนัฒนากร และบทบาทหน้าที่ไว้เช่นกัน สรุปได้ดังนี้

พัฒนากร คือ ข้าราชการพลเรือน สังกัดกรมการพัฒนารัฐบาล กระทรวงมหาดไทย มีหน้าที่ปฏิบัติงานพัฒนารัฐบาลร่วมกับประชาชน และองค์กรเอกชน ตลอดจนอาสาสมัครในหมู่บ้าน ตำบล เพื่อช่วยเหลือ ส่งเสริมให้ประชาชนช่วยเหลือตนเองหนึ่งตนเอง ด้วยการมีส่วนร่วมใน กิจกรรมโครงการ และแผนพัฒนารัฐบาลหมู่บ้าน ตำบลของตน ซึ่งแผนพัฒนารัฐบาลที่อยู่ในความ รับผิดชอบของพัฒนากรมี 10 แผนงาน คือ

1. แผนงานการพัฒนาเด็ก
2. แผนงานพัฒนาเยาวชน
3. แผนงานพัฒนาสตรี
4. แผนงานสร้างเสริมรายได้
5. แผนงานส่งเสริมการออมทรัพย์เพื่อการผลิต
6. แผนงานพัฒนาสิ่งแวดล้อม
7. แผนงานอาสาพัฒนารัฐบาล
8. แผนงานพัฒนาจิตใจ
9. แผนงานพัฒนาองค์กร
10. แผนงานส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุ

๖. ผู้ปกครองเด็ก เป็นกลุ่มบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องต่อการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เช่นกัน ทั้งนี้ เสน่ห์ วัฒนาร (2529) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้ปกครองเด็กไว้ ดังนี้

1. การอบรมเลี้ยงดูเด็ก ควรเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองเด็กใช้เวลาว่างผลิตเปลี่ยนกันมาร่วม และศึกษาวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กอย่างถูกต้องวันละ 1 คน เพื่อช่วยผู้ดูแลเด็ก และนำความรู้ไปใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน
2. ทัศนคติต่อกับผู้ดูแลเด็ก เพื่อทราบพฤติกรรมของเด็กว่ามีปัญหาอะไร และสิ่งใด ควรปรับปรุงแก้ไข
3. ใช้เวลาว่างทำประโยชน์ให้กับศูนย์ เช่น ปลูกผักสวนครัวเพื่อใช้ประกอบอาหารสำหรับเด็ก ซ่อมแซม ตกแต่งหรือทำความสะอาดบริเวณศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
4. การเตรียมอาหาร ผู้ปกครองควรมีส่วนร่วมกับผู้ดูแลเด็กในการเตรียมอาหารสำหรับเด็ก
5. การรับ ส่งเด็ก ผู้ปกครองมีหน้าที่โดยตรงในการรับ ส่งเด็ก ทั้งนี้เพื่อผู้ปกครองจะได้พบกับผู้ดูแลเด็ก และทราบพฤติกรรมของเด็ก จะได้ร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นการ

ชักนำไปให้ผู้ปกครองใกล้ชิดกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมากขึ้น

6. จ่ายค่าตอบแทนตามข้อตกลง

7. การจัดหา ดูแลรักษา และซ่อมแซมอุปกรณ์เครื่องเล่นของเด็ก

นอกจากกลุ่มบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดังกล่าวไปแล้วข้างต้น จากเอกสารของกรมการพัฒนารัฐบาล (2528) ได้กล่าวถึงกลุ่มบุคคลอีก 2 กลุ่มที่มีความเกี่ยวข้องต่อการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก คือ กรรมการหมู่บ้าน และกรรมการสภาตำบล ซึ่งกลุ่มบุคคลดังกล่าวมีหน้าที่ ดังนี้

1. คัดเลือกสถานที่จัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
2. คัดเลือกผู้ดูแลเด็ก และเด็ก
3. สนับสนุน และหาทางแก้ไขปัญหา รวมทั้งเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานพัฒนาเด็ก
4. ติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ เพื่อขอรับความช่วยเหลือ

ระเบียบในการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และหลักเกณฑ์ในการพิจารณาการประกวดศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ของกรมการพัฒนารัฐบาล

จากคู่มือการดำเนินงานพัฒนาเด็ก ของกรมการพัฒนารัฐบาล (2537) ได้กล่าวถึงระเบียบของ กระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พ.ศ. 2538 โดยสรุป ดังนี้

ก. ระเบียบเกี่ยวกับการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

1. อบรมเลี้ยงดูเด็กวัย 3 - 6 ปี ภายใต้การบริหารงานของคณะกรรมการพัฒนาเด็ก และผู้ดูแลเด็กซึ่งทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูเด็ก
2. จัดกิจกรรมประจำวันเพื่อส่งเสริมพัฒนาการ และเตรียมความพร้อมให้กับเด็ก
3. จัดอาหารกลางวัน และอาหารเสริมสำหรับเด็ก
4. ฝึกอบรมให้ความรู้แก่ พ่อแม่ ผู้ปกครองเด็กด้านการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ให้มีพัฒนาการเหมาะสมตามวัย สาธิตการทำอาหารสำหรับเด็ก ผลิตอุปกรณ์เครื่องเล่นสำหรับเด็ก

ข. ระเบียบเกี่ยวกับการบริหารการเงินภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

1. รายรับ

- ก) เงินที่ได้จากผู้ปกครองเป็นค่าอาหารประจำเดือนของเด็ก
- ข) เงินที่มีผู้บริจาคให้กับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
- ค) เงินค่านำรุงศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
- ง) เงินที่ได้จากการจัดกิจกรรมต่าง ๆ
- จ) เงินอื่น ๆ

2. รายจ่าย

- ก) ค่าตอบแทนผู้ดูแลเด็ก ซึ่งคณะกรรมการพัฒนาเด็กจะพิจารณาจ่ายให้กับผู้ดูแลเด็ก
- ข) ค่าอาหารประจำวัน
- ค) ค่านำรุงรักษาส้วมและชมศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
- ง) ค่าอุปกรณ์เครื่องใช้ภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
- จ) รายจ่ายอื่น ๆ

สำหรับการจ่ายเงินทุกประเภท ให้เพรชฎยกุลลงบัญชีรายรับ รายจ่ายให้เรียบร้อย การรับเงินต้องออกใบสำคัญให้ทุกครั้ง โดยมีรายชื่อของผู้รับเงิน ให้เพรชฎยกุลเป็นผู้จัดทำบัญชีรับ จ่าย และรักษาเกี่ยวกับเอกสารการเงินทุกประเภท สำหรับกรณีเก็บรักษาเงินส่วนที่เหลือจ่ายให้เก็บไว้ เป็นสวัสดิการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โดยเปิดบัญชีเงินฝากในนามศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในการเบิกจ่ายให้ มีคณะกรรมการพัฒนาเด็กผู้มีอำนาจในการเบิก จ่ายจำนวน 3 คน โดยมีเงื่อนไขให้ผู้มีอำนาจลงลายมือชื่อ 2 ใน 3 จึงมีสิทธิเบิก จ่ายได้

ค. ระเบียบเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินงานของคณะกรรมการพัฒนาเด็กภายใน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

การดำเนินงานของคณะกรรมการพัฒนาเด็ก ทางราชการมีจุดมุ่งหมายที่จะฝึกสอนให้ ประชาชนเรียนรู้ และคุ้นเคยต่อวิถีการทำงานตามระบอบประชาธิปไตย เพื่อให้มีความสามารถ ที่จะดำเนินงานภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเอง ได้ โดยมีพัฒนาการเป็นที่ปรึกษา และให้ความช่วยเหลือ ประสานงานกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาวิธีแก้ปัญหาในการดำเนินงาน และหาแนวทางในการ ปฏิบัติงาน ให้มีความก้าวหน้ายิ่งขึ้น

ง. ระเบียบเกี่ยวกับการประชุมของคณะกรรมการพัฒนาเด็กภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

คณะกรรมการพัฒนาเด็กจะต้องมีการประชุมกันอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง ถ้ามีงานหรือปัญหาเฉพาะหน้า หรืองานรีบด่วนเกิดขึ้นให้ประชุมกันได้ตามความจำเป็น สถานที่ประชุมใช้ศูนย์พัฒนาตำบล ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตามความสะดวก การเรียกประชุมกำหนดให้ประธานเป็นผู้เรียกประชุม และให้เลขานุการเป็นต้นแจ้งกำหนดนัดหมายการประชุม ให้กรรมการทุกคนทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 1 วัน ในการประชุมจะต้องมีคณะกรรมการพัฒนาเด็กมาประชุม ไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนคณะกรรมการพัฒนาเด็กทั้งหมด ลักษณะการประชุมเป็นการประชุมเพื่อปรึกษาหารือกัน แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนกัน และตกลงร่วมกัน รวมทั้งจะต้องบันทึกการประชุมตามแบบที่ทางราชการกำหนดไว้ทุกครั้ง

จากระเบียบว่าด้วยการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กข้างต้น ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่สังกัด กรมการนิเทศาภิบาลทุกแห่งจะต้องปฏิบัติตามระเบียบดังกล่าว ซึ่งในระยะต้นของการดำเนินงาน การดำเนินการส่วนใหญ่จะประสบผลสำเร็จ คือ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสนองความต้องการของชุมชนมีกลุ่มบุคคลร่วมกันคิด ร่วมกันทำทั้งฝ่ายกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนกลุ่มต่าง ๆ โดยมีเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นที่ปรึกษา แต่หลังจากได้ดำเนินการไปได้ระยะหนึ่งมักจะมีการเปลี่ยนแปลงในชุมชนหลายด้าน เช่น จำนวนเด็กลดลงเนื่องจากแผนรณรงค์การวางแผนครอบครัว การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ความสนใจของกลุ่มผู้นำ รวมถึงการโยกย้ายของเจ้าหน้าที่รับผิดชอบในพื้นที่ สำหรับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยมีองค์กรระดับหมู่บ้านที่เข้มแข็ง เศรษฐกิจในท้องถิ่นมีการพัฒนา คณะกรรมการพัฒนาเด็ก และผู้ดูแลเด็ก ใช้ประสบการณ์ในการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอย่างต่อเนื่องแล้ว ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กนั้นก็มีความก้าวหน้าเป็นที่นิยมของผู้ปกครอง แต่ถ้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยมีความบกพร่องในองค์กรของหมู่บ้าน หรือสภาพเศรษฐกิจตกต่ำ คณะกรรมการพัฒนาเด็ก และผู้ดูแลเด็ก หย่อนประสิทธิภาพในการทำงานแล้ว ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กนั้นก็เข้าสู่ความเสื่อมความนิยมไปเรื่อย ๆ

จากรายงานการวิจัยเรื่อง การประเมินผลสัมฤทธิ์ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ของภาวิณี ศรีสุขวัฒนานนท์ (2533) พบว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ประสบผลสำเร็จในการดำเนินการมีลักษณะเด่น คือ

1. จำนวนเด็กเพิ่มขึ้น หรือลดลงบ้าง ตามสภาพปริมาณเด็กในหมู่บ้าน ไม่มีผลกระทบต่อรายรับของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
2. คณะกรรมการพัฒนาเด็กให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเด็ก มีการประชุมวางแผน

ปฏิบัติงานตามแผน ติดตาม และพัฒนาอยู่เสมอ มีลักษณะของการเสียสละเพื่อส่วนรวมหลายรูปแบบ เช่น เสียสละที่ดิน เสียสละเงิน เสียสละความคิด และเสียสละแรงงาน

3. พัฒนาการมีการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพต่อเนื่องสม่ำเสมอ เชื่อมเขียนศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ให้คำแนะนำในการสร้างอุปกรณ์ เทคนิคการสอน และประสานงานกับเจ้าหน้าที่ระดับอำเภอ และระหว่างหน่วยงานเพื่อช่วยพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

นอกจากนี้ ภาววิ ศรีสุขวัฒนานนท์ (2533) ได้กล่าวถึงศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ไม่ประสบผลสำเร็จในการดำเนินงาน ซึ่งมีลักษณะต้อย คือ

1. จำนวนเด็กภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กลดลงตามลำดับ และตามระยะเวลา
2. รายได้ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กลดลง ไม่คงที่
3. รายได้ของผู้ปกครองผิดเคือง
4. ผู้ดูแลเด็กมีวุฒิต่ำ ขาดประสบการณ์ และหาโอกาสที่จะเปลี่ยนงาน

สำหรับกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยก็คำนึงถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว เช่นเดียวกัน กรมการพัฒนาชุมชน (2537) ได้พยายามที่จะดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กรมการพัฒนาชุมชนได้จัดให้มีการประกวดศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดีเด่นขึ้นทุกปี ตั้งแต่ระดับตำบล อำเภอ จังหวัด ไปจนถึงระดับเขต ทั้งนี้ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ชุมชน และเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายได้ตระหนักถึงหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบในการพัฒนาเด็ก กรมการพัฒนาชุมชนได้กำหนดคุณสมบัติของ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่จะเข้าประกวดไว้ดังนี้

1. เป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่จัดตั้งขึ้นตามแผนพัฒนาเด็กของกรมการพัฒนาชุมชน
2. เป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ดำเนินการมาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ปี มีคณะกรรมการพัฒนาเด็ก เป็นกรรมการบริหารงานภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
3. คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการสภาตำบล ประชาชน และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่าง ๆ ให้ความร่วมมือในการดำเนินงาน
4. ถ้าเป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่เคยได้รับรางวัลการประกวดระดับเขตมาแล้ว ไม่มีสิทธิ์ส่งเข้าประกวดอีก

นอกจากการกำหนดคุณสมบัติของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่จะส่งเข้าประกวด กรมการพัฒนาชุมชน (2537) ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาการประกวด ดังนี้

1. มีประวัติในการดำเนินงานมาแล้วอย่างน้อย 1 ปี ประชาชนให้ความร่วมมือในการดำเนินงาน รวมทั้งเจ้าหน้าที่จากหลายหน่วยงานให้ความร่วมมือ และเป็นสถานที่ให้ความรู้เรื่องอื่น ๆ แก่ผู้ปกครองเด็ก นอกเหนือจากการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
2. คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการสภาตำบล รวมทั้งองค์กรต่าง ๆ สมาชิกมีความเสียสละ มีความรับผิดชอบ สามารถบริหารงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอย่างมีประสิทธิภาพ
3. ความร่วมมือของผู้ปกครอง ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ผลัดเปลี่ยนกันมาช่วยเลี้ยงดูเด็ก และประกอบอาหารสำหรับเด็ก ตลอดทั้งจัดหา ซ่อมแซมวัสดุ อุปกรณ์สำหรับเด็ก
4. ผู้ดูแลเด็ก สุขภาพเรียบร้อยทั้งภริยา วาจา โอบอ้อมอารี มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีลักษณะเป็นผู้นำ คล่องตัว รักเด็ก และเข้ากับเด็กได้ดี มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ
5. เด็กที่เข้ารับการบริการในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเข้ารับการอบรมเลี้ยงดูโดยสม่ำเสมอ มีจำนวนเด็กภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสูง เมื่อเทียบกับจำนวนเด็กที่มีอยู่ในชุมชนมีการตรวจรักษาสุขภาพเด็กเป็นประจำ เด็กมีสุขภาพอนามัยดี วาเริงและกล้าแสดงออก
6. อาคารและบริเวณศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีความสะอาด ปลอดภัย มีบริเวณที่เล่น มีรั้วรอบขอบชิด มีความร่มรื่น มีทั้งไม้ดอกไม้ประดับ และต้นไม้ใหญ่
7. สภาพหมู่บ้าน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอยู่ใจกลาง หรือไม่ห่างไกลจากชุมชน มีกลุ่มต่าง ๆ รวมกันอย่างแน่นแฟ้น ถาวร และมีกิจกรรมเกื้อกูลศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอยู่เสมอ

กรมการนิรโทษกรรม (2537) ได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐานที่ใช้ในการประกอบการประเมินศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ส่งเข้าประกวดศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดีเด่น ระดับเขต ตามตัวชี้วัด ดังนี้

ก. ตัวชี้วัดเกี่ยวกับเด็ก

1. สัดส่วนเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 20 คน ต่อจำนวนผู้ดูแลเด็ก 1 คน
2. เด็กได้รับบริการอาหารกลางวัน และอาหารเสริม อย่างน้อย 5 ครั้งใน 1 สัปดาห์
3. การเจริญเติบโตของเด็กภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก อย่างน้อย 98 เปอร์เซ็นต์ มีน้ำหนักที่เหมาะสมกับวัย
4. เด็กอย่างน้อย 95 เปอร์เซ็นต์ ได้วันภูมิคุ้มกันโรคครบถ้วน

ข. ตัวชี้วัดเกี่ยวกับผู้ดูแลเด็ก

1. ผู้ดูแลเด็กมีระดับการศึกษาตั้งแต่มัธยมศึกษาปีที่ 3 ขึ้นไป และผ่านการฝึกอบรมด้านการพัฒนาเด็กทุกคน
2. ผู้ดูแลเด็กได้รับการฝึกอบรมตามหลักสูตรกำหนด อย่างน้อย 1 ครั้งต่อปี
3. ผู้ดูแลเด็กจัดกิจกรรมในการพัฒนาเด็กครบทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ ด้านสังคม และด้านสติปัญญา
4. ผู้ดูแลเด็กมีการจัดทำแบบบันทึกต่าง ๆ 3 - 4 แบบขึ้นไป
5. ในกรณีที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีอุปกรณ์การเรียนการสอนไม่เพียงพอ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการจัดหา หรือจัดทำสื่อวัสดุ อุปกรณ์อย่างน้อย 5 ชิ้นขึ้นไปต่อเดือน
6. การจัดกิจกรรมในการพัฒนาเด็ก ผู้ดูแลเด็กมีคู่มืออย่างน้อย 1 ชุด ที่ใช้ในการจัดกิจกรรม
7. การเปลี่ยนตัวผู้ดูแลเด็กใน 1 ปีที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงผู้ดูแลเด็กไม่เกิน 1 คนต่อปี

ค. ตัวชี้วัดเกี่ยวกับผู้ปกครองเด็ก

1. ผู้ปกครองจ่ายค่าบำรุงศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคิดเป็น 90 เปอร์เซ็นต์ของผู้ปกครองทั้งหมด
2. ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการผลิตเลี้ยงก้นมาทำกิจกรรมในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอย่างน้อย 3 ครั้งต่อ 1 สัปดาห์

ง. ตัวชี้วัดเกี่ยวกับคณะกรรมการพัฒนาเด็ก

1. คณะกรรมการพัฒนาเด็กได้รับการฝึกอบรมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง
2. คณะกรรมการพัฒนาเด็กมีการวางแผนงานประจำปี
3. คณะกรรมการพัฒนาเด็กได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก อย่างน้อย 2 กิจกรรมขึ้นไป
4. คณะกรรมการพัฒนาเด็กมีการประชุมอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

จ. ตัวชี้วัดเกี่ยวกับการจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

1. ตัวอาคารของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นอาคารถาวร และเป็นเอกเทศ
2. ลักษณะอาคารของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีมาตรฐาน และอยู่ในสภาพที่ดี
3. สัดส่วนพื้นที่ต่อเด็ก พื้นที่โดยเฉลี่ยไม่น้อยกว่า 2 ตารางเมตร ต่อจำนวนเด็ก 1 คน
4. สัดส่วนห้องส้วมเหมาะสม คือ จำนวนเด็ก 25 คน ต่อห้องส้วม 1 ห้อง
5. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีรั้วที่มีความมั่นคง และปลอดภัย
6. บริเวณศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีสิ่งทัก่อให้เกิดอันตรายกับเด็กไม่เกิน 1 อย่าง
7. บริเวณศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีที่รองรับขยะ และทางระบายน้ำ อย่างน้อย 2 ประเภท
8. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการจัดสิ่งต่าง ๆ เช่น ห้องหรือมุมครัว ห้องหรือมุมพยาบาล ห้องส้วม และน้ำดื่มสำหรับเด็ก อย่างน้อย 3 ประเภท
9. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการจัดมุมประสบการณ์ให้กับเด็ก ไม่น้อยกว่า 4 มุม
10. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการจัดเก็บวัสดุ เครื่องใช้ เครื่องเล่นสำหรับเด็ก อย่างเป็นสัดส่วน
11. บริเวณศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการปลูกพืชผักสวนครัว ไม้ดอก ไม้ประดับ และไม้ยืนต้น หรือต้นไม้ให้ร่มเงา อย่างน้อย 2 ประเภทขึ้นไป
12. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีการจัดทำป้าย ข้อมูล สถิติต่าง ๆ ไม่น้อยกว่า 4 ป้าย
13. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีเครื่องเล่นกลางแจ้งที่อยู่ในสภาพดี ใช้การได้ไม่น้อยกว่า 3 ประเภท

ฉ. ตัวชี้วัดเกี่ยวกับประชาชน และผู้นำท้องถิ่น

1. ในรอบปีที่ผ่านมา ประชาชน ผู้นำท้องถิ่น และกลุ่มบุคคลต่าง ๆ เข้ามาร่วมจัดกิจกรรมสนับสนุนศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ไม่น้อยกว่า 4 ครั้ง ต่อปี

การจัดการศึกษาปฐมวัยในรูปแบบศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของต่างประเทศ

จากเอกสารการสอนชุดวิชา นวัตกรรมการสอนปฐมวัยศึกษา หน่วยที่ 1 - 8 ของ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2524) ได้กล่าวถึง รูปแบบการจัดการศึกษาปฐมวัยในต่างประเทศว่า สามารถจัดแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ คือ

1. ศูนย์เลี้ยงเด็ก (Daycare Center)
2. โรงเรียนเด็กเล็ก (Nursery School)
3. โรงเรียนอนุบาล (Kindergarten)

สำหรับความแตกต่างใน 3 รูปแบบขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ วิธีการจัด และเกณฑ์อายุในการรับเด็กนั้นขึ้นอยู่กับข้อกำหนดของแต่ละประเทศ หรือแต่ละสถาบัน ศูนย์เลี้ยงเด็ก (Day Care Center) คือ สถานที่ที่เลี้ยงดูเด็กในขณะที่ผู้ปกครองไม่อยู่ ซึ่งอาจจะเลี้ยงดูตลอดวัน หรือตลอดคืน หรือเฉพาะช่วงเวลาสั้น ๆ ในขณะที่ผู้ปกครองมีความจำเป็นที่จะต้องออกไปนอกบ้าน ศูนย์เลี้ยงเด็กนี้จัดขึ้นสำหรับเด็กที่มีอายุตั้งแต่วัยทารก จนถึงวัยก่อนเข้าเรียน จัดขึ้นเพื่อช่วยเหลือผู้ปกครองที่จะต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ไม่มีเวลาที่จะดูแลลูกของตนเอง บางครั้งอาจจะรับเลี้ยงเด็กเป็นรายชั่วโมง หรือรายวัน หรือตลอดทั้งวันทั้งคืน ซึ่งศูนย์เลี้ยงเด็กอาจจัดแบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ

1. จัดรูปแบบของครอบครัว เป็นการจัดในบ้านดูแลเด็กเพียงกลุ่มเล็ก ๆ
2. จัดรูปแบบศูนย์ดูแลเด็ก เป็นการจัดเพื่อดูแลเด็กเป็นจำนวนมาก

สำหรับในต่างประเทศ ประเทศที่มีบทบาททางเศรษฐกิจอย่างเช่น ประเทศญี่ปุ่น และประเทศสหรัฐอเมริกา ก็มีการจัดศูนย์เลี้ยงเด็กเพื่อเป็นการให้บริการแก่ประชาชน จากเอกสารการสอนชุดวิชา หลักสูตรการสอนปฐมวัยศึกษา หน่วยที่ 1 - 8 ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2524) ได้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับ การจัดศูนย์เลี้ยงเด็กของประเทศญี่ปุ่น และประเทศสหรัฐอเมริกาไว้ ดังนี้

การจัดศูนย์เลี้ยงเด็กในประเทศญี่ปุ่น

ก. ประวัติการดำเนินงานการจัดศูนย์เลี้ยงเด็กในประเทศญี่ปุ่น

ศูนย์เลี้ยงเด็กของประเทศญี่ปุ่นเปิดครั้งแรกในปี ค.ศ. 1890 ที่เมืองนิคาต้า โดยมีสามี ภริยากู้หนึ่งได้เปิดโรงเรียน โดยรับเด็กที่ยากจนส่วนใหญ่เข้ามาเรียน ปรากฏว่า เด็กเหล่านั้นจำเป็นต้องอุ้มท้องมาเรียนในชั้นเรียนด้วย ทำให้รบกวนการเรียนการสอนในชั้นเรียน สามี ภริยากู้จึงใช้สถานที่ในโรงเรียนเป็นสถานรับเลี้ยงเด็ก จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดตั้งศูนย์เลี้ยงเด็กจำนวน 16 แห่ง เพื่อบริการเด็กที่แม่จะต้องไปทำงาน หรือเด็กที่ขาดแม่ ต่อมาในช่วยเศรษฐกิจตกต่ำ หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 กระทรวงการเคหะ ได้จัดสร้างศูนย์เลี้ยงเด็กเพื่อช่วยแม่ แม่ที่จะต้องออกไป

ทำงาน ในปี ค.ศ. 1919 ศูนย์เลี้ยงเด็กของเอกชนได้จัดขึ้นในเมืองโฮซาคา และเมืองใหญ่อีกหลายเมือง จนถึง ค.ศ. 1988 ปรากฏว่ามีศูนย์เลี้ยงเด็กเกิดขึ้นทั้งหมด 1,495 แห่งในประเทศญี่ปุ่น

ข. หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลศูนย์เลี้ยงเด็ก

ศูนย์เลี้ยงเด็กรับเด็กตั้งแต่วัยแรกเกิดถึงวัยก่อนเข้าเรียนในชั้นประถม โดยจัดให้อยู่ภายใต้การดูแล และรับผิดชอบของกระทรวงสาธารณสุข และการสงเคราะห์ รวมทั้งกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของศูนย์เลี้ยงเด็กด้วย

ค. จุดมุ่งหมายของศูนย์เลี้ยงเด็ก

จุดมุ่งหมายหลักของศูนย์เลี้ยงเด็กเพื่อเลี้ยงดูเด็กที่พ่อแม่จำเป็นต้องออกไปทำงานนอกบ้าน หรือไม่สามารถเลี้ยงดูเด็กเนื่องมาจากความเจ็บป่วย

การจัดศูนย์เลี้ยงเด็กในประเทศสหรัฐอเมริกา

ก. ประวัติการดำเนินงานการจัดศูนย์เลี้ยงเด็กในประเทศสหรัฐอเมริกา

ศูนย์เลี้ยงเด็กเปิดขึ้นครั้งแรกในเมือง นิวยอร์ก ปี ค.ศ. 1854 ที่โรงพยาบาลเด็กของเมืองนิวยอร์ก ในการจัดตั้งศูนย์เลี้ยงเด็กในสหรัฐอเมริกาเป็นผลสืบเนื่องมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม โดยโรงงานต้องการผู้หญิงเป็นจำนวนมากเพื่อไปทำงาน เป็นเหตุทำให้เด็กเป็นจำนวนมาก ไม่ได้รับการเลี้ยงดู ดังนั้น ความต้องการที่จะมีศูนย์เลี้ยงเด็กจึงมีมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่แม่ต้องออกไปทำงาน ทั้งนี้ศูนย์เลี้ยงเด็กจะให้บริการคนที่มีฐานะยากจนมากกว่าคนที่มีฐานะปานกลาง หรือร่ำรวย

ในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ศูนย์เลี้ยงเด็กในอเมริกาได้จัดขึ้นที่บ้าน จัดโดยองค์การการกุศลต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือเด็กที่อพยพมาจากที่อื่น หรือแม่ที่ต้องทำงาน ศูนย์เลี้ยงเด็กจะรับเด็กตั้งแต่วัยก่อนเข้าเรียน แต่ถ้าเด็กวัย 3 - 6 ปีก็เข้ามาอยู่ในศูนย์เลี้ยงเด็กได้ โดยจะต้องผ่านการฝึกการเข้าห้องนํามาแล้วจึงจะยอมรับให้เข้ามาอยู่ในศูนย์เลี้ยงเด็กได้

ข. หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลศูนย์เลี้ยงเด็ก

ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ศูนย์เลี้ยงเด็กในสหรัฐอเมริกามีจำนวนเพิ่มขึ้น รัฐบาลได้อนุมัติเงินของรัฐส่วนหนึ่งมาช่วยเหลือดูแลเด็กในชุมชนที่ได้รับผลมาจากสงคราม ตามพระราชบัญญัติแลนแฮม ในปี ค.ศ. 1946 สงครามยุติลง พระราชบัญญัติแลนแฮมได้ยกเลิกไป การสนับสนุนศูนย์เลี้ยงเด็กได้ยุติลง แต่บางศูนย์ก็ยังคงเปิดบริการอยู่ภายใต้การสนับสนุนจากรัฐ และองค์กรการกุศลต่าง ๆ

ค. จุดมุ่งหมายของศูนย์เลี้ยงเด็ก

จุดมุ่งหมายของการจัดศูนย์เลี้ยงเด็กนั้น เพื่อที่จะดูแลเด็กที่แม่ต้องออกไปทำงานมากกว่าที่จะให้การศึกษาแก่เด็ก

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

อุษา พงศ์นิลสุธา (2521) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยสนับสนุน และเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติงานของผู้ดูแลเด็กตามโครงการพัฒนาเด็ก กรมการพัฒนาชุมชน ในแง่เกี่ยวข้องกับคณะกรรมการพัฒนาเด็ก พบว่า กรรมการพัฒนาเด็ก กรรมการหมู่บ้าน และผู้ปกครองเด็กไม่ให้ความร่วมมือ ไม่สนใจ และไม่เข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเท่าที่ควร ผู้ปกครองเด็กมีความเห็นว่า การที่บุตร หลานอ่านออกเขียนได้มากกว่าการทำกิจกรรมพัฒนาด้านอื่น ๆ

สุมาวดี ชุตินุเตช (2524) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ชนะการประกวด และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ไม่ได้ส่งเข้าประกวด ของกรมการพัฒนาชุมชน พบว่า การจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเพื่อให้สำเร็จผลในการดำเนินการนั้น ประการสำคัญจะต้องตั้งในที่ซึ่งประชาชนมีการศึกษาสูง และไม่ค่อยมีเวลาเลี้ยงดูบุตรด้วยตนเอง ประชาชนให้ความร่วมมือในการจ่ายค่าบริการอย่างสม่ำเสมอ คณะกรรมการพัฒนาเด็กมีความเอาใจใส่ควบคุมดูแลการปฏิบัติงานของผู้ดูแลเด็ก

นิตยา วีระหงส์ (2525) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับระดับความร่วมมือของประชาชนในการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จังหวัดยะลา ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยรายได้เฉลี่ยของครอบครัว ระดับการศึกษา การเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่ม และการมีตำแหน่งในชุมชน มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับความร่วมมือในการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 ส่วนปัจจัยการได้รับการฝึกอบรม หรือการศึกษาเพิ่มเติม ปัจจัยที่จูงใจเข้าร่วมกิจกรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และความเข้าใจงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับความร่วมมือในการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แต่ปัจจัยศาสนา อาชีพ และระยะเวลาที่อยู่ในชุมชน ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับระดับความร่วมมือในการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

อารยา วัฒนกิจ (2526) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของ ผู้ปกครองเด็กในกิจกรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในอำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี พบว่า มีปัญหาเกี่ยวกับคณะกรรมการพัฒนาเด็กที่ไม่สามารถบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้ตามลำพัง และยังมีความต้องการให้พัฒนากรเป็นผู้เลี้ยงอยู่ตลอดเวลา

นันทิยา บัวฉนกุล (2529) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติหน้าที่ กรรมการพัฒนาเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่า กรรมการพัฒนาเด็กร้อยละ 46.3 ยังมีความเข้าใจว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจัดตั้งขึ้นตามความต้องการของทางราชการ ราชการต้องรับผิดชอบ ดำเนินการโดยตรงในด้านการเงิน อาหารเสริม และไม่จำเป็นต้องมีบิดา มารดา ผู้ปกครองเด็ก จะต้องพบน เวียน ไปช่วยเหลือ

คำสอน แภย์พลวง (2529) ได้ทำสารนิพนธ์เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ฐานะประทวดได้รับรางวัลที่ 1 ระดับเขต : ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดป่ากุง ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี พบว่า ปัจจัยที่ทำให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กฐานะการประทวด ระดับเขต คือ

1. คณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีความสามารถสูง บริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพชัดเจนแนวทางและนโยบายการพัฒนาเด็กของกรมการพัฒนารัฐบาลเป็นหลัก และมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้ดี
2. ผู้ปกครองให้ความร่วมมือในกิจกรรมเป็นอย่างดี
3. ชาวบ้านและผู้ปกครองเสียสละ เข้าร่วมกิจกรรมทุกอย่างที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจัดขึ้น
4. ตัวอาคาร สถานที่ และบริเวณศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจัดให้มีความสะอาดสวยงาม เป็น

จุดรวมของกิจกรรมที่มีประโยชน์หลาย ๆ อย่าง

5. มีเจ้าอาวาสวัดเป็นผู้สนับสนุนที่ดี เป็นจุดรวมจิตใจชาวบ้านให้เกิดความรัก และ พวงแพนร่วมมือดูแลรักษา และจัดกิจกรรมศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้เป็นอย่างดี

ทัศนดาว ลอจโรจน์วงศ์ (2532) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติ งานของผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พบว่า ผู้ดูแลเด็กส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ ต่าง ๆ เป็นอย่างดี คณะกรรมการพัฒนาเด็ก ผู้ปกครองเด็ก และผู้นำท้องถิ่นให้การสนับสนุนการ ดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และการปฏิบัติงานของผู้ดูแลเด็กยังไม่เต็มที่นัก

ประทีป ชำม่วง (2534) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพปัญหาการดำเนินงาน ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กชาวเขา พบว่า สภาพโดยทั่วไปของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กชาวเขา ตั้งอยู่ในหมู่บ้านชาวเขา สภาพของอาคารสถานที่เป็นอาคารชั่วคราว หรือเป็นอาคารไม้ชั้นเดียว ยังขาดวัสดุ อุปกรณ์ และเครื่องใช้สำหรับเด็ก สภาพของผู้ปกครองยากจนมากจึงไม่สามารถสนับสนุนในเรื่อง วัสดุ อุปกรณ์ และเครื่องใช้สำหรับเด็ก ตลอดจนการส่งบุตร หลานไปเข้ารับการอบรมเลี้ยงดูใน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ได้อย่างสม่ำเสมอ

งานวิจัยในต่างประเทศ

(Hay, 1961 อ้างถึงใน ชาตुकิตต์ เอ่งสมบูรณ์, 2533) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การร่วมกิจกรรมของประชาชนในชนบท พบว่า การที่บุคคลมีส่วนร่วมทางสังคมนั้น มีปัจจัยที่ เกี่ยวข้อง คือ สถานภาพทางสังคม สถานภาพทาง เศรษฐกิจ สถานภาพทางอาชีพ และที่อยู่ อาศัย โดยบุคคลที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคมต่ำจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของ บุคคลน้อยกว่าบุคคลที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมสูง

(Brown, 1963 อ้างถึงใน ชาตुकิตต์ เอ่งสมบูรณ์, 2533) ได้ทำการวิจัยเรื่อง คุณลักษณะของบุคคลที่มีส่วนร่วมในการจัดองค์กรของรัฐ พบว่า ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม อย่างแข็งขัน และไม่แข็งขัน มักมีฐานะแตกต่างกันออกไป และมีสถานภาพสำคัญที่เกี่ยวข้องกับ พฤติกรรมของเขา ประเพณี การรวมตัว แนวความคิดที่ถูกคาดหวังให้เข้าร่วมในกิจกรรมบางอย่าง บุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมสูง เช่น การศึกษา อาชีพ รายได้ มักจะเข้าร่วมกิจกรรมอย่างแข็งขัน มากกว่าคนที่มีสถานภาพทางสังคมต่ำ

(Averbach, 1975 อ้างถึงใน ชาญศักดิ์ เสงี่ยมบูรณ์, 2533) ได้ทำการวิจัยเรื่องบทบาทของผู้ปกครองในศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้พบปัญหาเกี่ยวกับการให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เนื่องจาก ในความเป็นจริงผู้ปกครองส่วนมากต้องทำงานอาชีพของตน ผู้ปกครองจึงไม่มีเวลาที่จะอุทิศตนให้กับการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กถึงอย่างไรก็ตาม ก็ยังให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมประชุม ถ้าการประชุมนั้นก่อให้เกิดผลดี แต่ก็มีผู้ปกครองบางส่วนไม่สามารถปรับตัวเข้าร่วมได้ เนื่องจากปัญหาส่วนตัว สังคม เศรษฐกิจ

จากงานวิจัยต่าง ๆ ที่กล่าวข้างต้นนี้ อาจกล่าวได้ว่าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นสถานศึกษาปฐมวัยที่มีความสำคัญต่อเด็กปฐมวัยที่อยู่ในชนบทเป็นอย่างมาก ดังนั้นในการจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจำเป็นจะต้องจัดให้มีประสิทธิภาพ เพื่อส่งผลให้เด็กได้รับการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน แต่ในสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันศูนย์พัฒนาเด็กเล็กหลายแห่งยังดำเนินงานได้ไม่ดีนัก เมื่อพิจารณาจากสาเหตุ ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า สาเหตุหนึ่งเกิดจากการปฏิบัติงานของคณะกรรมการพัฒนาเด็กที่ต้องขาดประสิทธิภาพ เช่น ไม่มีความเข้าใจในการบริหารงานภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ไม่ให้ความร่วมมือกับผู้ดูแลเด็ก และไม่ให้ความร่วมมือกับคณะกรรมการพัฒนาเด็กที่ปฏิบัติงานร่วมกันซึ่งอาจจะสรุปได้ว่า ปัจจัยดังกล่าวมีผลต่อการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเช่นเดียวกัน จากเหตุผลเหล่านี้ ทำให้ผู้วิจัยมีแนวคิดว่า ควรที่จะทำการศึกษากิจการงานของคณะกรรมการพัฒนาเด็กที่สามารถบริหารงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อจะได้นำข้อมูลที่ได้มาเป็นแนวทาง หรือเป็นตัวอย่างสำหรับคณะกรรมการพัฒนาเด็กที่ต้องการพัฒนาการดำเนินงานภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยผู้วิจัยได้ทำการวิจัย เรื่อง ศึกษาการปฏิบัติงานของคณะกรรมการพัฒนาเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดีเด่น ซึ่งกวดกรรมการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้ผู้วิจัยคาดหวังว่า ผลของการวิจัยในเรื่องนี้ นอกจากจะมีประโยชน์โดยตรงต่อการปฏิบัติงานของคณะกรรมการพัฒนาเด็กที่จะมีประสิทธิภาพมากขึ้นแล้ว เด็กปฐมวัยที่อยู่ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ก็จะได้รับประโยชน์จากการพัฒนาในครั้งนี้ด้วยเช่นกัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย